

Ebe ve Hemşire Öğrencilerinde Tükenmişlik Düzeyi Ve Etkileyen Faktörler*

Ş. Didem KAYA**
Ayten ARIÖZ***

ÖZET

Bu araştırma, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Ebelik ve Hemşirelik Bölümü öğrencilerinin tükenmişlik düzeylerini ve bu düzeyleri etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı tipteki bu çalışmanın verileri Nisan-Mayıs 2012 tarihleri arasında toplanmıştır. Araştırmaya toplam 627 öğrenci katılmıştır. Veri toplama aracı olarak Maslach Tükenmişlik Ölçeği ve araştırmacılar tarafından geliştirilen kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Kişisel bilgi formunda yer alan cinsiyet, medeni durum, öğrenim gördükleri bölüm, bölüm tercihinden memnun olup olmama durumu, sosyal etkinliklere katılım, not ortalamaları, sınıf düzeyleri, ailelerinin ikamet ettiği yer gibi değişkenlerle öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri karşılaştırılmıştır. Maslach Tükenmişlik ölçeği ise duygusal tükenme, duyarsızlaşma ve kişisel başarı hissi olmak üzere üç boyuttan oluşmaktadır. Araştırmanın istatistiksel analizleri SPSS 16,0 paket programında normal dağılım gösterip göstermemelerine göre Oneway ANOVA testi, Tukey HSD testi, Mann Whitney U testi, Kruskal Wallis ve student t testi kullanılarak yapılmıştır. Not ortalaması ile tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılmasında ise korelasyon analizi kullanılmıştır. Sonuçlar % 95'lik güven aralığında, anlamlılık $p < 0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Bu çalışmanın sonucunda hemşire ve ebe öğrencilerinin tükenmişlik düzeyleri ile bazı değişkenleri arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre tükenmişlik düzeyi incelendiğinde iki grup arasında fark bulunmuştur ($p < 0,05$). Bu fark incelendiğinde hemşire öğrencilerinin duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma puanlarının ebe öğrencilerine göre daha yüksek olduğu, kişisel başarı puanlarının ise daha düşük olduğu görülmektedir. Duygusal tükenme ile öğrencilerin sınıf düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmaktadır ($p < 0,05$). Sınıf düzeyi arttıkça duygusal tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Öğrencilerin cinsiyete göre tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde duygusal tükenmişlik düzeyi ile aralarında bir farklılık bulunmamıştır ($p > 0,05$). Öğrencilerin medeni durumları, ekonomik durumları ve öğrencilerin doğup büyüdüğü yer incelendiğinde ise tükenmişlik düzeyleri arasında bir fark bulunmamıştır ($p < 0,05$).

Bulgular ebelik ve hemşirelik eğitiminin tükenmişlik sendromu açısından önemine vurgu yapmaktadır. Toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hasta bakım kalitesinin artırılması için sağlık sektörünün temel yapı taşı olan hemşire ve ebe öğrencilerinin eğitimine önem verilmeli ve sosyal olarak desteklenmelidir.

Anahtar Kelimeler: Tükenmişlik Sendromu, Hemşirelik, Ebelik, Öğrenci

Çalışmanın türü: Araştırma

Burnout Level Of Midwife And Nurse Students and Triggering Factors

ABSTRACT

In this research, burnout levels of the students of the Department of Nursing and Midwifery, Faculty of Health Sciences, Selcuk University and factors influencing these levels were intended to be determined. Data of the study in descriptive type were collected between April- May 2012. Totally, 627 students took part in the research. Maslach Burnout Scale and personal information form developed by researchers were used as a data collection tool. MBI scale is composed of three dimensions; emotional exhaustion, depersonalization and personal accomplishment. Statistical analyses of the research were conducted through using Oneway ANOVA test, Tukey HSD test, Mann Whitney U Test, Kruskal Wallis and student t test according to the fact that they have a normal range or not in SPSS 16,0. Correlation analysis was used in the comparison of the burnout levels with the grade point average. Results have been evaluated in % 95 confidence interval, significance has been evaluated in $p < 0.05$ level. As a result of this study, significant differences have been statistically found out between the burnout levels of the midwife and nurse students and some variables. When burnout levels of the students were examined according to the department they

* Bu makale 7. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi'nde (27-29 Eylül 2013) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi

*** Öğr. Gör., Selçuk Üniversitesi

studied, significance has been found between two groups ($p < 0,05$). When this significance is examined, it is seen that emotional burnout and desensitization scores of the nurse students are higher than the midwife students, their personal success grades are lower. There is a statistical significant difference between the emotional burnout and class levels of the students ($p < 0,05$). The higher the class level is, the higher emotional burnout level is. When the burnout levels of the students are examined according to gender, no significance has been found out between the emotional burnout level and them ($p > 0,05$). When the burnout levels of the students are examined according to marital status, economic situation and place of birth and where the students grew up, no significance has been found out between the emotional burnout level and them ($p > 0,05$).

Findings underline the importance of the nursing and midwifery education in terms of burnout syndrome. In order to enable the protection and development of the community health and increase the quality of patient care, education of the nurse and midwife students, who are the basic component of the health sector, should be paid attention and supported socially.

Keywords: Burnout Sendrom, Nursing, Midwifery, Student

The type of study: Research

1. Giriş

Bireyler aşırı stres ve bununla başa çıkma yönünde yetersiz kalmaları sonucunda mesleki tükenmişlik yaşayabilmektedirler. Tükenmişlik, sağlık, sosyal ya da eğitim sektörleri gibi bire bir insan ilişkisi gerektiren mesleklerde daha sık görülmektedir. Özellikle tükenmişlik sendromunun, günümüzde sağlık çalışanları arasında büyük bir sorun olduğu bilinmektedir. Özveriye dayalı hasta bakım hizmeti veren bireylere has olan tükenmişlik hali, bu bireylerde duygusal yorgunluğa sebep olmakta ve bireylerde başarı oranını da düşürmektedir. Dolayısıyla sağlık çalışanları için tükenmişlik kavramı ve tükenmişliği etkileyen faktörler de gittikçe önemli hale gelmektedir.

2. Tükenmişlik Kavramı ve Boyutları

Çağımızın iş ile ilgili önemli bir fenomeni olan tükenmişlik terimi 1970'li yıllarda (Şimşek vd., 2008: 447) Kuzey Amerika sınırlarında ve uluslar arası esasın hedefi olarak (Maslach ve Goldberg, 1998: 64) sağlık personelinde kronik fiziksel yorgunluk, duygusal tükenmişlik ve hastalardan uzaklaşmada artış (Hansen vd., 2008: 2), moral bozukluğu ve işlerinde başarısız olma durumunu açıklamak üzere kullanılmıştır (Özdevecioğlu vd., 2008: 633). Tükenmişliğin, uzun bir zaman dilimini aşmış iş durumlarındaki aşırı taleplere duygusal olarak reaksiyon gösteren fiziksel, duygusal ve zihinsel bir tükenmişlik durumu (Hansen vd., 2008: 2) olduğu sonucuna varılmıştır. Bir diğer tanım da, tükenmişlik, iş üzerinde kronik duygusal ve kişisel stres kaynaklarına verilen cevaptır (Maslach vd., 2001: 397; Maslach ve Goldberg, 1998: 64). Tükenmişliğin, uzun süren stres durumlarının neticesinde zamanla gelişen kronik bir (Ahola vd., 2006: 11; Maslach ve Jackson, 1981: 99) stres sendromu olduğundan da bahsedilmektedir (Hansen vd., 2008: 2).

Maslach ve Jackson tarafından birbiriyle ilişkili (Garrosa vd., 2008: 421) Maslach Tükenmişlik Envanteri adı altında tükenmişliğin üç boyutu ele alınarak bir ölçek geliştirilmiştir (Schaufeli vd., 2002: 72; Maslach ve Jackson, 1981: 100). Bunlar, duygusal tükenme (emotional exhaustion), duyarsızlaşma (depersonalizasyon) ve kişisel başarı düzeyidir (personal accomplishment) (Garrosa vd., 2008: 421; Maslach ve Jackson, 1981: 99; Maslach vd., 2001: 402). Duygusal tükenmişlik (emotional exhaustion), tükenmişliğin bireysel ve stres boyutunu belirtmekte ve bireyin duygusal ve fiziksel kaynaklarında azalmayı ifade etmektedir (Yıldırım ve İçerli, 2010: 124). Tükenmişlik sendromunun anahtarı, duygusal tükenme hissinin artmasıdır (Maslach ve Jackson, 1981: 99) ve tükenmişlik durumunun başlangıcı, merkezi ve en önemli bileşenidir (Şimşek vd., 2008: 447). Duyarsızlaşma (depersonalizasyon), tükenmenin kişilerarası boyutunu temsil etmekte (Maslach ve Goldberg, 1998: 64) ve çalışanların hizmet verdikleri kişilere karşı duygudan yoksun ve umursamaz bir şekilde davranmalarını (Aslan, 2005: 1) ifade etmektedir. İçine kapanma, az iş yapma (Özdevecioğlu vd., 2008: 633) davranışları hakimdir. Kişisel başarı düzeyi (personal accomplishment) ise, bireyin kendisinin etkinlik ve verimlilik duygularının azalması ile ilgilidir (Maslach ve Goldberg, 1998: 64).

Tükenmişlik ile ilgili çalışmalar incelendiğinde; tükenmişlikle ilgili semptomların ilk olarak sağlık çalışanlarında ortaya çıktığı görülmektedir (Hansen vd., 2008: 2). Sağlık çalışanları sürekli olarak hastaların ihtiyaçlarına karşılık vermekte, onların yaşamlarının en hassas yanlarıyla sürekli karşı karşıya kalmakta, yaşamları tehlike altında olan insanlarla çalışmakta, aile ve hastaların büyük beklentileri ile karşılaşmaktadırlar (Kaya vd., 2007: 357). Dolayısıyla büyük oranda stresli bir işi olan ve özellikle hastalarda duygusal bir bağ kuran hemşireler ve ebeler, tükenmişliğe eğilimli olan bir meslek grubu olarak

görülmektedir. Bu da hemşireler ve ebelerin hastalarla olan ilişkilerinde hastayla daha az iletişimde bulunma şeklinde ve yanlış medikal tedavi uygulama riskinde yükselme gibi etkilere dönüşebilmektedir (Hansen vd, 2008: 2).

Kimi araştırmalar henüz öğrencilik aşamasındayken bu mesleğe sahip olacak kişilerin tükenmişlik yaşadığını göstermektedir (Watson vd., 2008: 1535). Çünkü tükenme süreci bireylerde sayısız olay ve travmanın göreceli bir birikimi sonucu oluşmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde son sınıf öğrencilerinin meslek yaşamına başlamadan bir tükenmişliğin bulunması daha sonraki meslek yaşamında eklenecek olumsuz çalışma koşulları ve sorunlarla çok daha ciddi bir boyuta ulaşabilmektedir (Güdük vd., 2005: 173).

2. Yöntem

2.1. Araştırmanın Amacı

Öğrencilik aşamasındayken yaşanan tükenmişliğin, öğrencilerin yaşamına ve eğitimine olumsuz yansımalarını en aza indirmek için öncelikle mevcut durumun saptanması ve problemin ortaya konmasının gerekliliği düşünülmektedir. Çalışma bu duruma yönelik girişimler planlamasında duyarlılık oluşturmak ve tükenmişliği etkileyen faktörlerin saptanması amacıyla yapılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesine 2011-2012 eğitim öğretim yılı kayıtlı ebelik ve hemşirelik öğrencilerinin tamamı oluşturmaktadır. Örneklem yöntemine gidilmeyip evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Veriler sınıf ortamında bir araştırmacı denetiminde öğrencilerin kendileri tarafından öz bildirimlerine dayalı olarak toplanmaktadır. Araştırma Sağlık Bilimleri Fakültesi Dekanlığı'ndan yazılı izin, öğrencilerden ise sözel onam alınmıştır. Nisan-Mayıs 2012 tarihleri arasında (kayıtlı toplam 852 ebe ve hemşire öğrencisi) araştırmaya katılan öğrencilerden toplam 654 adet soru formu toplanmıştır. Ancak 27 soru formu hatalı ve/veya eksik doldurulduğu için araştırmaya dâhil edilmemiştir. Kullanılabilir durumda olan 627 adet soru formu, araştırma kapsamına alınmıştır. Dolayısıyla geri dönüşüm oranı %73,6 dır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket çalışması ile 1.2.3.ve 4. sınıf ebe ve hemşire öğrencilerinin bazı kişisel özellikleri ile öğrencilerin tükenmişlik düzeylerinin karşılaştırılarak tükenmişliği etkileyen faktörlerin saptanması planlanmaktadır. Veriler araştırmacılar tarafından geliştirilen öğrencilerin sosyo demografik ve eğitim özelliklerini değerlendiren kişisel bilgi formu ve Maslach Tükenmişlik Ölçeği ile toplanmıştır.

Araştırmacılar tarafından oluşturulan bilgi formunun kişisel bilgiler bölümü, çalışmaya katılan öğrencilerin cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, sınıf düzeyi, öğrencilerin anne ve babalarının iş ve öğrenim durumu, ekonomik durumu, aile tipi, yaşanan yer, bölümlerini isteyerek seçip seçmeme, öğrenim gördükleri bölüm ile ilgili memnuniyet, başarı durumu, not ortalaması, sosyal etkinliklere katılım gibi verileri içermektedir. Sosyo demografik ve eğitim özelliklerini içeren bu sorular 20 maddeden oluşmaktadır.

Maslach Tükenmişlik Ölçeği (MTO) ise Maslach (1981) tarafından geliştirilmiş, ölçek Türkçe'ye Ergin (1992) tarafından çevrilmiş olup, duygusal tükenme (9 madde), duyarsızlaşma (5 madde) ve kişisel başarı düzeyi (8 madde) olmak üzere üç boyut altında 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçekteki soru gruplarına bakıldığında;

*Duygusal Tükenme: Ölçekteki 1, 2, 3, 6, 8, 13, 14, 16 ve 20 numaralı sorular duygusal tükenmeyi tespit etmek amaçlıdır.

*Duyarsızlaşma: Ölçekteki 5, 10, 11, 15 ve 22 numaralı sorular duyarsızlaşmayı tespit etmek amaçlıdır.

*Kişisel Başarı: Ölçekteki 4, 7, 9, 12, 17, 18, 19 ve 21 numaralı sorular kişisel başarı düzeyini tespit etmek amaçlıdır.

Ölçek 5'li Likert tipi ölçeğin puanları 1'den 5'e kadar değerlendirilmiştir. Duygusal tükenme (DT) ve Duyarsızlaşma (Du) alt ölçekleri olumsuz anlatımlarda, Kişisel başarı düzeyi (KB) boyutu ise olumlu

anlatımlardan oluşmaktadır. Tükenmişliği yaşamakta olan bireylerde Duygusal Tükenmişlik ve Duyarsızlaşma alt ölçeklerinden alınan puanlarının yüksek, Kişisel Başarı alt ölçeğinden alınan puanın düşük olması beklenmektedir.

Çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilirken, istatistiksel analizler için SPSS 16.0 programı kullanılmıştır. Çalışma verileri değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metodların (Ortalama, Standart sapma) yanı sıra niceliksel verilerin karşılaştırılmasında Kolmogorov-Smirnov analizi ile normal dağılım yapıp yapmadığına bakılmıştır. Normal dağılım gösteren parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Oneway Anova test ve farklılığa neden çıkan grubun tespitinde Tukey HSD test; iki gruba göre karşılaştırmalarda Student t test kullanılmıştır. Normal dağılım göstermeyen parametrelerin gruplar arası karşılaştırmalarında Kruskal Wallis test ve farklılığa neden çıkan grubun tespitinde Mann Whitney U test kullanılmıştır. Öğrencilerin not ortalaması ile alt ölçek puanları arası ilişkiler Pearson korelasyon analizi ile değerlendirilmiştir.

3. Bulgular

3.1. Öğrencilere İlişkin Sayısal Veriler

Elde edilen bulgulara göre, Tablo 1’de görüldüğü üzere, örneklem grubuna ilişkin sayısal veriler şu şekildedir:

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümlere göre %50.2’sini hemşire, %49,8’ini de ebe öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin medeni durumlarına göre %96.5 bekar, %3.5 evli öğrencilerdir. Öğrencilerin % 88 kadın, % 11.3 erkektir. Öğrencilerin % 26’sı 1. sınıf, % 24.6’sı 2. sınıf, %26.6’sı 3. sınıf, %22,8’i ise 4. sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Öğrencilerin % 59.3’ü bölümünü isteyerek, % 40.7’si ise bölümünü istemeden seçmişlerdir. Öğrenim gördükleri bölüm ile ilgili memnuniyet oranları ise % 7’i memnun, % 29’u memnun değildir. Öğrenciler, ekonomik durumlarını %15.5’i iyi, %79.1’i orta, %5.4’ü kötü olarak değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin %86’sı çekirdek aile, %12.1’i geniş aile, %1.9’u ise parçalanmış aileye sahiptir. Öğrencilerin %23.4’ü ailesinin yanında, %54.7’si yurttan, %21.9’u ise evde yaşamaktadır. Öğrencilerin %24.1’i büyükşehirde, %30’u ilde, %30.9’u ilçede, %15’i köy/kasabada yaşamışlardır. Babalarının eğitim durumuna göre %1.6’sı okuryazar değil, 44.2’si ilkokul, %16.9 ortaokul, %21.1’i lise, %16.3’ü üniversite eğitime sahiptir. Öğrencilerin babaları %4.3’ü çalışmamakta, %23.1 memur, %17.1 emekli, %45.3 serbest çalışmaktadır. Öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ise %8.8’i okuryazar değil, %68.1 ilkokul, %10.5 ortaokul, %9.9 lise, %2.7 üniversite eğitime sahiptir. Öğrencilerin not ortalamaları 2.48, yaş ortalaması ise 21,15 olarak bulunmuştur.

Tablo 1. Öğrencilere İlişkin Sayısal Veriler

Öğrenim Bölüm	N	Yüzde (%)	Medeni durum	N	Yüzde (%)
Hemşirelik	315	50,2	Evlü	22	96,5
Ebelik	312	49,8	Bekar	605	3,5
Sınıf düzeyi	N	Yüzde (%)	Cinsiyet	N	Yüzde (%)
1. sınıf	163	26	Kadın	556	% 88
2.sınıf	154	24,6	Erkek	71	% 11,3
3.sınıf	167	26,6	Ekonomik durum	N	Yüzde (%)
4.sınıf	143	22,8	İyi	97	15,5
Annenin eğitim durumu	N	Yüzde (%)	Orta	496	79,1
Okur yazar değil	55	8,8	Kötü	34	5,4
İlkokul	427	68,1	Aile tipi	N	Yüzde (%)
Ortaokul	66	10,5	Çekirdek aile	539	86
Lise	62	9,9	Geniş aile	76	12,1
Üniversite	17	2,7	Parçalanmış aile	12	1,9
Annenin iş durumu	N	Yüzde (%)	Yaşanılan yer (ailenin)	N	Yüzde (%)
Evet çalışıyor	81	12,9	Büyükşehir	151	24,1
Hayır çalışmıyor	546	87,1	İl	188	30
Babanın eğitim durumu	N	Yüzde (%)	İlçe	194	30,9
Okur yazar değil	10	1,6	Köy/Kasaba	94	15
İlkokul	277	44,2	Öğrencinin kaldığı yer	N	Yüzde (%)
Ortaokul	106	16,9	Ailenin yanında	147	23,4
Lise	132	21,1	Yurtta	343	54,7
Üniversite	102	16,3	Evde	137	21,9
Babanın iş durumu	N	Yüzde (%)	Bölüm tercihi	N	Yüzde (%)
Çalışmıyor	27	4,3	Evet	372	59,3
Memur	145	23,1	Hayır	255	40,7
Emekli	171	27,3	Bölümden memnuniyet	N	Yüzde (%)
Serbest çalışan	284	45,3	Evet	445	71
			Hayır	182	29
Toplam	627		Yaş ort.	17-39	21,15
			Not ort.	1.29-3.86	2,48

3.2. Bazı Kişisel Değişkenlere Göre Öğrencilerin Tükenmişlik Düzeyleri

Öncelikle kişisel değişkenlere göre, öğrencilerin almış oldukları puanların (duygusal tükenme, duyarsızlaşma, kişisel başarı düzeyi) normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmıştır. Bunun için Kolmogorov-Smirnov analizi kullanılmıştır. Duygusal tükenme ($p=0.05$); duyarsızlaşma ($p=0.00$); kişisel başarı düzeyi ($p=0.00$) bulunmuştur. Bunun sonucuna göre duygusal tükenme alt ölçeği normal dağılım, duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi alt ölçeği ise normal dağılım olmayan analizleri kullanılmıştır. Sonuçlar % 95'lik güven aralığında, anlamlılık $p<0.05$ düzeyinde değerlendirilmiştir. Ölçeğin güvenilirlik katsayısı ise 72,4 olarak bulunmuştur.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Tükenmişlik Boyutları

	Cinsiyet	N	Mean	ss	Test ist.
Duygusal tükenmişlik	Kadın	556	23,55	6,54	T:-1,670 P:,095
	Erkek	71	24,92	6,55	T:-1,668 P:,099
Duyarsızlaşma	Kadın	556	9,53	3,48	Z:-5,062
	Erkek	71	11,68	3,41	P: ,000
Kişisel Başarı Düzeyi	Kadın	556	27,69	4,79	Z:-2,324
	Erkek	71	26,44	5,44	P:,002

t: student t testi

Z: Mann Whitney U testi

Tablo 2. incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin cinsiyete göre duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark yoktur ($p> 0.05$). Mann-Whitney testine göre ise -5,062 ve -2,324 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,00 ve 0,02 olan p değeri elde edilmiştir. Bu nedenle

sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve iki grup arasında (kadın ve erkek) istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında fark vardır.

Tablo 3. Medeni Duruma Göre Tükenmişlik Boyutları

	Medeni Durum	N	Mean	ss	Test ist.
Duygusal tükenmişlik	Evli	605	23,6512	6,50362	T: -1,14 P: ,255
	Bekar	22	25,2727	7,78999	T: -,96 P: ,345
Duyarsızlaşma	Evli	605	9,7438	3,55684	Z: -1,34
	Bekar	22	10,4545	3,01942	P: ,18
Kişisel Başarı Düzeyi	Evli	605	27,5174	4,87579	Z: -,92
	Bekar	22	28,3636	5,03838	P: ,36

t: student t testi Z: Mann Whitney U testi

Tablo 3. incelendiğinde; araştırmaya katılan öğrencilerin medeni durumlarına göre duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark yoktur ($p > 0.05$). Mann-Whitney testine göre ise -1,34 ve -,92 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,18 ve 0,36 olan p değeri elde edilmiştir. Bu nedenle iki grup arasında (evli ve bekar) istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında fark yoktur ($p > 0.05$).

Tablo 4. Sınıf Düzeyine Göre Tükenmişlik Boyutları

Tükenmişlik Boyutları	Sınıf Düzeyi								Test ist.;
	1.sınıf (n=163)		2.sınıf (n=154)		3. sınıf (n=167)		4.sınıf (n=143)		
	Ort.	S.S.	Ort.	S.S.	Ort.	SS	Ort.	S.S.	
Duygusal Tükenme	20,88	6,05	24,09	6,68	24,11	6,17	26,05	6,31	F: 17,90 P: .00
Duyarsızlaşım	9,44	3,45	9,58	3,76	9,39	3,13	10,79	3,69	KW:16,63 P: .00
Kişisel Başarı Düzeyi	27,37	5,25	27,31	4,69	27,92	4,58	27,57	5,00	KW:1,27 P: .74

F:Oneway ANOVA testi KW:Kruskal Wallis testi

Anova testine göre duygusal tükenme ile öğrencilerin sınıf düzeyleri arasında p değeri 0,05 anlamlılık düzeyinde fark bulunmaktadır. Bu farklılığın nedenine Post Hoc analizi göre 1. Sınıf ve 4.sınıf öğrencilerinden kaynaklanmaktadır. Yani sınıf düzeyi arttıkça duygusal tükenmişlik düzeyi de artmaktadır. Kruskal Wallis testine göre, Mean Ranks değerleri sınıf düzeylerinden hangisinin en yüksek genel dereceye sahip olduğunu göstermektedir. Duyarsızlaşma alt ölçeğinin sınıf düzeyine göre Mean Ranks değerleri 1.sınıftan 4. sınıfa doğru sırayla 295.74- 299.57- 298.90- 367,98 dir. Bu değerlere göre en fazla duyarsızlığa sahip olan grubun 4. sınıf olduğu, en az duyarsızlığa sahip sınıfın ise 1. sınıf olduğu görülmektedir. Duyarsızlaşmanın anlamlılık düzeyi 0,00 dir. Bundan dolayı farklı sınıf düzeyleri arasında duyarsızlık bakımından farklılık bulunmaktadır. Kişisel başarı düzeyleri incelendiğinde sınıf düzeyleri arasında farklılık yoktur ($p > 0.05$).

Tablo 5. Öğrenim Görülen Bölüme Göre Tükenmişlik Boyutları

	Bölüm	N	Mean	ss	Test ist.;
Duygusal tükenmişlik	Ebelik	312	22,14	6,37	T: -6,12
	Hemşirelik	315	25,26	6,37	P: .00
Duyarsızlaşma	Ebelik	312	8,51	3,03	Z: -9,25
	Hemşirelik	315	11,02	3,57	P: .00
Kişisel Başarı Düzeyi	Ebelik	312	29,07	4,35	Z: -8,12
	Hemşirelik	315	26,04	4,92	P: .00

t: student t testi Z: Mann Whitney U testi

Tablo 5. incelendiğinde ortalamalara göre hemşire öğrencilerin duygusal tükenme ve duyarsızlaşma ölçek puanları ebelik öğrencilerine göre yüksek, kişisel başarı puanları ise düşüktür. Araştırmaya katılan öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark vardır ($p < 0.05$). Öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrenim gördükleri bölümler arasında Mann-Whitney testine göre ise -9,25 ve -8,12 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,00 ve 0,00 olan p değeri elde edilmiştir. Bu nedenle sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve iki grup arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı hissi noktasında bir farklılık bulunmaktadır.

Tablo 6. Ekonomik Duruma Göre Tükenmişlik Boyutları

	Ekonomik durum	N	Mean	ss	Test ist.;
Duygusal tükenmişlik	İyi	97	23,63	6,70	F: ,467 P: .63
	Orta	496	23,65	6,59	
	Kötü	34	24,76	5,55	
Duyarsızlaşma	İyi	97	9,48	3,42	KW:1,86 P: .40
	Orta	496	9,79	3,60	
	Kötü	34	10,24	3,07	
Kişisel Başarı Düzeyi	İyi	97	28,39	4,87	KW: 4,94 P: .09
	Orta	496	27,34	4,86	
	Kötü	34	28,18	4,98	

F:Oneway ANOVA testi

KW:Kruskal Wallis testi

Tablo 6. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ekonomik durumu ile duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Anova testine göre fark yoktur ($p > 0.05$). Kruskal Wallis testine göre, öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrencilerin ekonomik durumları arasında iki grup arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında bir farklılık yoktur ($p > 0.05$).

Tablo 7. Ailenin İkamet Ettiği Yere Göre Tükenmişlik Boyutları

	Ailenin ikamet ettiği yer	N	Mean	ss	Test ist.;
Duygusal tükenmişlik	Büyükşehir	151	23,12	7,02	F: 0.69 P: .56
	İl	188	23,71	6,59	
	İlçe	194	24,14	6,52	
	Köy	94	23,76	5,75	
Duyarsızlaşma	Büyükşehir	151	9,7682	3,77084	KW: ,82 P: ,84
	İl	188	9,8351	3,78280	
	İlçe	194	9,6134	3,27655	
	Köy	94	9,9574	3,20254	
Kişisel Başarı Düzeyi	Büyükşehir		27,6821	5,27936	KW: ,71 P: ,87
	İl		27,5745	4,69381	
	İlçe		27,5000	4,98937	
	Köy	94	27,3723	4,39448	

F:Oneway ANOVA testi

KW:Kruskal Wallis testi

Tablo 7. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin ikamet ettiği yer ile duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Anova testine göre fark yoktur ($p > 0.05$). Kruskal Wallis testine göre, öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrencilerin ailelerinin ikamet ettiği yer arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında bir farklılık yoktur ($p > 0.05$).

Tablo 8. Öğrencilerin Bölümü İsteyerek Tercih Etmelerine Göre Tükenmişlik Boyutları

	Bölümü isteyerek tercih etme durumu	N	Mean	ss	Test ist.;
Duygusal tükenmişlik	Evet	372	22,04	5,80	T: -8,08
	Hayır	255	26,14	6,84	P: ,00 T: -7,84 P: ,00
Duyarsızlaşma	Evet	372	9,37	3,40	Z: -3,56
	Hayır	255	10,35	3,67	P: ,00
Kişisel Başarı Düzeyi	Evet	372	27,99	4,99	Z: -3,21
	Hayır	255	26,89	4,65	P: ,00

t: student t testi

Z: Mann Whitney U testi

Tablo 8. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin bölümü isteyerek tercih etmelerine göre duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark vardır ($p < 0.05$). Öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrencilerin bölümü isteyerek tercih etmeleri arasında Mann-Whitney testine göre ise -3,56 ve -3,21 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,00 ve 0,00 olan p değeri elde edilmiştir. Bu nedenle sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve iki grup arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında bir farklılık vardır ($p < 0.05$).

Tablo 9. Bölümden Memnuniyete Göre Tükenmişlik Boyutları

	Bölümden Memnuniyet Durumu	N	Mean	ss	Test ist.
Duygusal Tükenmişlik	Evet	445	21,71	5,55	T: -3,55
	Hayır	182	28,59	6,25	P: ,00 T: -2,87 P: 00
Duyarsızlaşma	Evet	445	9,01	3,17	Z: -8,36
	Hayır	182	11,63	3,72	P: ,00
Kişisel Başarı Düzeyi	Evet	445	28,27	4,77	Z: -6,32
	Hayır	182	25,78	4,70	P: 00

t: student t testi

Z: Mann Whitney U testi

Tablo 9. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin bölümden memnuniyet durumu ile duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark vardır ($p < 0.05$). Öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrencilerin bölümden memnuniyet durumu arasında Mann-Whitney testine göre ise -8,36 ve -6,32 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,00 ve 0,00 olan p değeri elde edilmiştir. Bu nedenle sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve iki grup arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında bir farklılık vardır.

Tablo 10. Sosyal Etkinliklere Katılım Durumuna Göre Tükenmişlik Boyutları

	Sosyal Etkinliklere Katılım	N	Mean	ss	Test ist.
Duygusal tükenmişlik	Evet	472	23,32	6,32	T: -2,54
	Hayır	155	24,86	7,12	P: ,01 T: -2,39 P: .02
Duyarsızlaşma	Evet	472	9,57	3,35	Z: -2,03
	Hayır	155	10,37	4,02	P: ,04
Kişisel Başarı Düzeyi	Evet	472	28,01	4,79	Z: -4,26
	Hayır	155	26,14	4,90	P: ,00

t: student t testi

Z: Mann Whitney U testi

Tablo 10. incelendiğinde araştırmaya katılan öğrencilerin sosyal etkinliklere katılım durumu ile duygusal tükenmişlik düzeyi arasında Bağımsız T testine göre fark vardır ($p < 0.05$). Öğrencilerin duyarsızlaşma ve kişisel başarı düzeyi ile öğrencilerin sosyal etkinliklere katılım durumu arasında Mann-Whitney testine göre ise -2,03 ve -4,26 olarak verilen z değeri ve anlamlılık düzeyi değeri 0,04 ve 0,00 olan p değeri elde

edilmiştir. Bu nedenle sonuç istatistiksel olarak anlamlıdır ve iki grup arasında istatistiksel olarak duyarsızlık ve kişisel başarı düzeyi noktasında bir farklılık vardır.

Tablo 11. Not ortalaması ile Tükenmişlik Boyutlarının İlişisini Belirlemeye Yönelik Korelasyon Analizi

	Duygusal Tükenmişlik	Duyarsızlık
Not ortalaması	-110** p=0.006	-,097* p=0.016

** Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). (çift yönlü)

* Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed). (çift yönlü)

Tablo 11. incelendiğinde; duygusal tükenmişlik ve duyarsızlığın not ortalaması ile arasında negatif ve çok zayıf bir ilişki bulunmuştur ($r = -0.110$, $p < 0.01$; $r = -0.097$, $p < 0.05$). Öğrencilerin duygusal tükenmişlik boyutunun değişiminin %1' i not ortalaması ile açıklanmaktadır. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arttıkça not ortalamalarının düştüğü görülmektedir. Düşük ve ters yönlü ilişki bulunmuştur.

4. Tartışma ve Sonuç

Bu araştırma sağlık hizmetlerinin yürütülmesinde önemli bir yere sahip olan hemşire ve ebe öğrencilerin tükenmişlik düzeylerini belirlemek ve bazı kişisel değişkenlerle (cinsiyet, medeni durum, sınıf düzeyi, bölüm, ailenin ikamet ettiği yer, sosyal etkinliklere katılım, bölüm tercihi, not ortalaması, bölümden memnuniyet) tükenmişlik düzeylerini karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır.

Öğrencilerin cinsiyete göre tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde; duygusal tükenmişlik düzeyi ile aralarında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat erkek öğrencilerin daha duyarsız, bayan öğrencilerin ise kişisel başarı puanlarının daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin medeni durumlarına göre tükenmişlik düzeyleri incelendiğinde bir fark olmadığı görülmüştür. Bu durum bekar öğrenci sayısının az olmasından da kaynaklanabilmektedir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüme göre tükenmişlik düzeyi incelendiğinde iki grup arasında fark bulunmuştur. Bu fark incelendiğinde hemşire öğrencilerinin duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma puanlarının ebe öğrencilerine göre daha yüksek olduğu, kişisel başarı puanlarının ise daha düşük olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ekonomik durumları incelendiğinde öğrencilerin ekonomik durum algılarının daha çok orta olarak belirledikleri görülmektedir. Dolayısıyla ekonomik durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasında bir fark olmadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin sınıf düzeyleri değerlendirildiğinde 4. sınıf öğrencilerin 1. sınıf öğrencilere göre duygusal tükenme ve duyarsızlaşma puanlarının yüksek olduğu görülmektedir. Yani tükenmişlik puanının sınıf düzeyi ilerledikçe arttığı söylenebilmektedir. Bu farklılığı; birinci sınıf öğrencilerinde üniversite sınavını kazanarak bir üniversite programına yerleşmiş olma durumunun tükenmişlik puanını azalttığı düşünülebilir. Üst sınıf öğrencilerinde ise alana yönelik daha ağır ders yükümlülüğünün olması, bunun yanı sıra okulu bitirme ve istihdam belirsizliği gibi stresörlerin bulunmasının tükenmişlik puanını artırdığı söylenebilir. Bölümü isteyerek seçen ve bu bölümde öğrenim görmekten memnun olan öğrencilerin tükenmişlik düzeyleri arasında fark bulunmuştur. Bu farklılık incelendiğinde, bölümü istemeden seçen ve bu bölümde okumaktan memnun olmayan öğrencilerin duygusal tükenmişlik, duyarsızlaşma alt ölçek puanlarının daha yüksek olduğu ve kişisel başarı puanlarının ise daha düşük olduğu söylenebilmektedir. Öğrencilerin sosyal etkinliklere katılım durumları ile tükenmişlik düzeyleri arasında ilişki incelendiğinde ise tükenmişlik düzeylerinin her biri ile anlamlı farklılıklar bulunmuştur. Sosyal etkinliklere katılan öğrencilerin tükenme ve duyarsızlaşma alt ölçek puanlarının katılmayan öğrencilere göre daha düşük çıktığı görülmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin destek alabilecekleri sosyal etkinliklere teşvik edilmesinin ve okul ortamında gerekli düzenlemelerin yapılmasının öğrencilerin tükenmişliklerini azaltmada önemli bir rol olabileceği düşünülebilir. Öğrencilerin ailelerinin ikamet ettiği yer ile tükenmişlik düzeyleri arasında bir fark bulunmamıştır. Öğrencilerin not ortalamaları ile duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt ölçekleri karşılaştırıldığında ise aralarında düşük ve ters yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Duygusal tükenme ve duyarsızlaşma arttıkça öğrencilerin not ortalamalarının düştüğü görülmektedir.

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, sağlık çalışanlarının tükenme oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Gündüz vd. (2012)' nin yapmış olduğu çalışma incelendiğinde de Sağlık Yüksekokulu

öğrencilerinin duygusal tükenmişlik ve duyarsızlaşma alt ölçek ortalamalarının diğer fakülte öğrencilerinden daha yüksek olduğunu bulunmuştur. Watson vd. (2008)'nin hemşire öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da hemşire öğrencilerinin kronik stres ve yıpranma sonucunda tükenmiş oldukları sonucuna varılmış ve bu tükenme durumunun sadece hemşirelik eğitimi ile ilgili olmadığı bulgulanıp, yaşanan tükenmişlik öğrencilerin kişilik ve baş etme özellikleri ile ilişkilendirilmiştir.

Altay vd. (2010), hemşirelerde tükenmişlik alt ölçek puan ortalamalarının duygusal tükenme alanında "üst" sınırdaki yer aldığını ayrıca, duyarsızlaşma ve bireysel başarı alt ölçek puanlarının orta derecede olduğunu saptamıştır. Kaya vd. (2010)'nin hemşireler üzerinde yapmış olduğu çalışmada hemşirelerin tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Güdük vd. (2005)'nin tıp öğrencileri üzerinde yapmış olduğu çalışmada da son sene eğitimlerinden memnun olmayan öğrencilerin tükenmişlik puanları son sene eğitiminden memnun olan öğrencilerin tükenmişlik puanlarına göre daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuçlar göstermektedir ki; sağlık bölümü öğrencilerinin mesleki hazırlık açısından zamanının önemli bir bölümünü öğrenmek ve deneyim kazanmak amaçlı hastanelerde uygulamalarla geçirmesinin ve insan sağlığını konu alan bir alanda hata yapmama çabasının tükenmişlik puanını arttırdığı söylenebilir.

Dolayısıyla yapılan birçok çalışmada meslek hayatının bazı zorluklarına karşı hemşire ve ebelerin tükenmişlik yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu yüzden öğrencilerin meslek yaşamına başlamadan mevcut tükenmişliğin giderilmesi gerekmekte ve bunun için gerekli önlemlerin alınması bakımından akademisyenlere büyük görevler düşmektedir. Çünkü meslek yaşamına başlamadan belli sınırdaki tükenmişliğin bulunması daha sonraki meslek yaşamında eklenecek olumsuz çalışma koşulları ve sorunlarla çok daha ciddi bir boyuta ulaşması muhtemeldir. Dolayısıyla toplum sağlığının korunması ve geliştirilmesi, hasta bakım kalitesinin artırılması, sağlıklı sağlık çalışanları yetiştirilmesi için sağlık sektörünün temel yapı taşı olan hemşire ve ebe öğrencilerinin eğitimine önem verilmeli ve sosyal olarak desteklenmelidir. Tükenmişliği etkileyen faktörler saptanarak bu olumsuz koşulların giderilmesi gerekmektedir. Ayrıca öğrencileri ilerideki meslek hayatlarına hazırlamak ve meslek hayatlarında çıkan sorunlara karşı onların baş etme özellikleri de geliştirilmelidir.

Kaynaklar

AHOLA, K., Honkonen, T. Isometsä, E., Kalimo, R., Nykyri, E., Koskinen, S., Aroma, A., Lönnqvist, J. (2006). "Burnout in the General Population", *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol* 41, 11-17.

ASLAN, Dilek (2005). "Türkiye'de Tabip Odalarına Kayıtlı Olan Bir Grup Hekimde Tükenmişlik Sendromu ve Etkileyen Faktörler", *Ankara Türk Tabipleri Birliği Yayınları (Ağustos)*, 1-60.

ALTAY, Birsen, Gönener, Demet, Demirkıran, Ceren (2010). "Bir Üniversite Hastanesinde Çalışan Hemşirelerin Tükenmişlik Düzeyleri ve Aile Desteğinin Etkisi", *Fırat Tıp Dergisi*, 15(1), 10-16.

ERGIN, C. (1992). "Doktor ve Hemşirelerde Tükenmişlik ve Maslach Tükenmişlik Ölçeğinin Uyarlanması", VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları El Kitabı, Ankara, 143-154.

GARRASO, Eva, Jimenez, B.M., Liang, Y., Gonzales, J.L. (2008). "The Relationship Between Socio-Demographic Variables, Job Stressors, Burnout, and Hardy Personality in Nurses: An Exploratory Study", *International Journal of Nursing Studies* 45, 418-427.

GÜDÜK, Mehmet, Erol, Şerafettin, Yağcıbulut, Özcan, Uğur, Zeynep Şevkat, Özvarış, Bahar, Aslan, Dilek (2005). "Ankara'da Bir Tıp Fakültesi'nde Okuyan Son Sınıf Öğrencilerde Tükenmişlik Sendromu", *Sted Dergisi* 14(8), 169-173.

GÜNDÜZ Bülent, Çapri, Burhan, Gökçakan, Zafer (2012). "Üniversite Öğrencilerinin Tükenmişlik Düzeylerinin İncelenmesi", *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 38-55.

HANSEN, Niklas, Sverke, Magnus, Naswall Katharina (2008). "Predicting Nurse Burnout from Demands and Resources in three Acute Care Hospitals Under Forms of Ownership: A Cross-Sectional Questionnaire Survey", *International Journal of Nursing Studies*, 1-12.

KAYA, Mehmet, Üner, Sarp, Karanfil, Emine, Uluyol, Reyhan, Yüksel, Fatih, Yüksel, Murat (2007). "Birinci Basamak Sağlık Kuruluşlarının Tükenmişlik Durumları", *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6 (5), 357-363.

KAYA, Nurten, Kaya, Hatice, Ayık, Saliye Erdoğan, Uygur, Esmâ (2010). "Bir Devlet Hastanesinde Çalışan Hemşirelerde Tükenmişlik", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 401-419.

MASLACH, C., Goldberg, J. (1998). “Prevention of Burnout: New Perspectives”, *Applied&Preventive Psychology* 7, 63-74.

MASLACH, C., Jackson, S.E. (1981). “The Measurement of Experienced Burnout”, *Journal of Occupational Behaviour* 2, 99-113.

MASLACH, C., Schaufeli, W. B., Leiter, M.P. (2001). “Job Burnout”, *Annual Rev. Psychol* 52, 397-422.

ÖZDEVECİOĞLU, Mahmut, Sucan, S., Akın, M. (2008), “Algılanan Örgütsel Adaletin Tükenmişlik Üzerindeki Etkisini Attırmada Fiziksel Aktivitelere Katılımın Rolü”, Ed. Mehtap Gülaçtı, 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongre Antalya Bildiri Kitabı, İstanbul Kültür Üniversitesi İkt. Ve İdr. Bil. Fak. G.M. Yayıncılık, İstanbul, 631-639.

SCHAUFELİ, W.B., Salanova, V.G., Bakker, A., (2002). “The Measurement of Engagement and Burnout: A Two Sample Confirmatory Factor Analytic Approach”, *Journal of Happiness Studies* 3(1), 71-92.

ŞİMŞEK, M. Şerif, Akgemci, Tahir, Kaplan, Metin (2008). “Algılanan Örgütsel Destek ve Örgütsel Güven İle Tükenme Davranışı Arasındaki İlişkilerin Analizi: Nevşehir Üniversitesi Akademik Personel Örneği”, Ed. Mehtap Gülaçtı, 16. Ulusal Yönetim ve Organizasyon Kongre Antalya Bildiri Kitabı, İstanbul Kültür Üniversitesi İkt. Ve İdr. Bil. Fak. G.M. Yayıncılık, İstanbul, 445-451.

WATSON, R., Deary, I., Thompson, D., Li, G. (2008). “A Study of Stres and Burnout Nursing Student in Hong Kong: A Questionnaire Surve”, *Internetonal Journal of Nursing Studies* 45, 1534-1542.